

УДК 821.161.2-3Кониський:[27-185.33+27-185.35]

Н. Т. Бойко

ORCID: 0000-0002-3520-6696

МОТИВИ ВИНИ Й КАЯТТЯ У ПРОЗІ ОЛЕКСАНДРА КОНИСЬКОГО

У статті на прикладі прозових творів Олександра Кониського здійснено аналіз таких морально-етичних концептів як вина і каяття. Очевидним є намагання письменника простежити долю протагоніста, який несподівано навіть для самого себе стає злочинцем. Тож, з одного боку, Кониський зацентрував, що ті чи інші протиправні вчинки скоює не особа з генетичною девіантною моделлю поведінки, а пересічна, яку обставини довели до відчаю і, зрештою, до межової ситуації, а з другого, – письменник ствердив, що навіть випадкове вбивство викликає у протагоніста глибокі страждання, а усвідомлення своєї вини й гріховності зумовлює каяття і самосуд. Мета статті – простежити, як Кониський репрезентував мотиви вини й каяття та як вони співвідносились із тогочасною колективістською і правовою культурою. Для досягнення поставленої мети задіяно біографічний, історико-літературний та герменевтичний методи дослідження.

Ключові слова: оповідання, персонаж, протагоніст, антагоніст, страх, вина, переступ, каяття, смерть.

DOI 10.34079/2226-3055-2023-16-28-24-31

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Досвід мирового посередника, популяризатора правових знань й адвокатської практики так чи інак, а позначився на доробку Олександра Кониського, мова про твори, в яких сюжет пов'язаний із моральним переступом або ж порушенням правових норм: «Іван непом'ящий родства» (1872), «Драма в тюрмі» (1879), «Чи злочинець, чи недужий» (1885), «Не люби двох» (1886), «Черничка» (1887), «Грішник» (1889), «Конокрад Іван Дранка», «Пастух Кузьма Шило», в яких ідеться про комплекс морально-етичних проблем, зокрема відповідальності за вчинене. Письменнику важили не стільки правові аспекти невідворотності покарання, скільки невідворотність самопокарання, адже усвідомлення провини, а головне сором і страх унеможливають подальше існування персонажів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні два десятиріччя творча й громадська діяльність О. Кониського все частіше привертає увагу вітчизняних гуманітаріїв. Мова про розвідки, в яких проаналізовано ідейно-естетичні особливості доробку письменника (Камишова, 2008; Ожоган, 1990; Скоробогатько, 1996), окремі проблемно-тематичні і жанрові аспекти його творчості висвітлено в дослідженнях (Бойко, 2011; 2015; 2020; 2021; Матвеева, 2017), еволюцію ідейних переконань і впливу Кониського на формування культурно-інтелектуальних осередків у Наддніпрянській та Наддністрянській Україні (Бойко, 2019; Бурлака, 2011; Хропко, 2000). Та, незважаючи на низку сучасних досліджень про автора та його доробок, мотиви вини і каяття ще не були об'єктом літературознавчих зацікавлень.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислити прозовий доробок письменника в аспекті морально-етичних категорій вини і каяття.

Об'єкт дослідження – названі вище твори О. Кониського, що з тих чи інших причин не потрапляли в поле зору літературознавців.

Мета статті – простежити репрезентацію мотивів вини й каяття у творах О. Кониського. **Завдання:** проаналізувати прозу О. Кониського та виявити проблемно-тематичну групу творів, у яких ідеться про вчинення протиправних вчинків; осмислити

категорії вини й каяття в конкретних історико-соціальних умовах; з'ясувати ставлення письменника-правника до протагоніста, що вчиняє злочин, та як такі дії співвідносились із тогочасною колективістською і правовою культурою.

Виклад основного матеріалу. У філософській та правовій літературі поняття вини зазвичай розглядається як «історично вироблений і культурно закріплений механізм відновлення морального й правового порядку через завдання страждань його порушнику» (Нестеренко, 2002, с. 81). Вина хоч і вважається одним із видів моральної санкції з боку третіх осіб, проте в прозовому доробку О. Кониського переважає комплекс самопокарання, що, безперечно, пов'язаний із такими морально-етичними процесами, як каяття і спокута. Парадигму каяття розглядаю в координатах морально-етичної свідомості особистості, як один із її рівнів. Тож людина, яка покалася і стала на шлях спокути, прагне насамперед змінити свій поточний стан, відновити свою душевну рівновагу і втрачений зв'язок із Богом. Тривалість і способи спокутування узалежнені від тяжкості провини й духовно-морального рівня розвитку людини, від її готовності/неготовності сплатити високу ціну за повернення на шлях істини та добра. Зазвичай, коли не йдеться про девіантний тип особистості (як наприклад, в оповіданні Кониського «Сікутор»), винуватець, незважаючи на вчинений переступ, усвідомлює свою аморальність та гріховність, прагне доступним способом виправити свою поведінку й, в окремих випадках, стати на шлях самовдосконалення і духовного зростання. Інша річ, наскільки успішними є ці спроби і чи справді, покаявшись, герої Кониського віднаходять стан душевної і фізичної гармонії. Адже процес визнання своєї вини є складним і довготривалим, він пов'язаний із глибоким аналізом і саморефлексією.

У цьому аспекті привертає увагу оповідання «Черничка», в якому літня жінка з глибоким жалем переповідає драматичну історію своєї співкелійниці. Юна Соня, що осиротіла в семирічному віці, з ласки далеких родичів зростала у них і була нянькою для їхніх дітей, зрештою закохалася у свого працедавця, бо як «поговорила я з ним <...> так з першого разу і почула, що серце моє горнеться до нього, наче він причарував мене» (Кониський, 1903, с. 112). Після передчасної смерті господаря дівчина більше не може залишатися в його домі, туга за втраченим назавжди коханням підштовхує її до аналізу своєї кількарічної поведінки й усвідомлення свого гріховодства. Навіть прощання з усіма речами, які нагадували Соні про коханого, не дає сподіваного душевного спокою, тож дівчина обирає монастирську келію як найкраще місце для каяття і спокути. Проте, визнавши провину перед Богом і обравши шлях спокути, оскільки саме на «ідеї спокути ґрунтується більшість з етичних релігійних норм і вимог» (Заблудський, 2002, с. 605), Соня не може відновити свій душевний спокій, її тривожний стан поглиблюється і поступово набуває ознак марення (ввижається померлий коханий), тож вкрай виснажена фізично й емоційно вона помирає.

Не менш цікавий аспект кореляції Сониного вчинку із тодішньою колективістською культурою, а саме, ставлення оповідачки-монахині до гріховодства Соні. Щонайперше вона не осуджує вчинок дівчини, адже «твій гріх не від тебе; на те й серце Бог дав, щоб кохати; без кохання і рід людський зник би» (Кониський, 1903, с. 113). Безперечно, на такий хід думок монахині, з одного боку, впливає її бажання заспокоїти Соню і недопустити самознищення, а з другого, – очевидним є співчуття і розуміння незаздрісної долі сироти, щирість почуттів дівчини і така ж щира спокута.

Зауважу, що у свідогляді Кониського релігійність не посідала особливого місця, не можна відносити його й до агностиків, він радше сприймав релігію/християнство як один із можливих способів донесення й утвердження серед широких суспільних мас моральних цінностей. Закономірно, що багато уваги прозаїк приділяв саме аксіології, очевидним було його прагнення репрезентувати своєму потенційному читачеві основи духовних і моральних цінностей, а персонажів своїх творів випробовував розумінням і дотриманням таких критеріїв, як добро – зло, користь – шкода тощо. Він акцентував на тому, що *volens polens* переступником може стати будь-яка людина, навіть та, що не має до цього

генетичної схильності, а імпульс до протиправного вчинку – кривда, яка у своїй основі містить соціально-економічний чинник, або ж його причиною є глибока душевна травма, наприклад, нерозділене кохання.

До проблемно-тематичної групи творів, у яких зневажені почуття провокують персонажів вчиняти самосуд, належать «Не люби двох», «Пастух Кузьма Шило», «Іван непом'ящий родства». У першому з названих оповідань уже в заголовку відчитується фаталізм і невідворотність. Сільська дівчина Домаха холоднокровно вбиває землеміра Кривонога, що звабив й обманув її, кохає іншу й, окрім того, вже має незаконно народженого сина. Підступність ловеласа розкривається аж на Свят-вечір, коли родина Домахи в передчутті великого свята зібралась за столом. Страждання Домахи поглиблює і те, що вона випадково чує суперечку землеміра з його «сестрою», котра вже другий рік теж марно сподівається одруження, і від сорому й відчаю готова покінчити життя самогубством. Письменник чіткими штрихами змалював психологічний стан Домахи: «мовчить, тільки зубами скрегоче, наче гвіздком по шибці», «на ній і лица нема: чисто сполотніла», «на душі у неї ключем кипить» (Кониський, 1899, с. 129, 130) і т.д., як бачимо, стан дівчини близький до афектового, спусковим механізмом трагедії стає повідомлення «сестри» про її одруження із землеміром. У цьому оповіданні письменник не приділив належної уваги розкриттю душевних і фізичних страждань дівчини до і під час судового процесу, а тільки оповістив про її смерть в острозі. Проте навіть така констатація факту містить важливий аксіологічний складник, що в цілому звучить лейтмотивом у прозі Кониського, мова про глибоке відчуття сорому публічного покарання, задля уникнення якого герої зважуються на радикальні кроки. Усвідомивши свою провину й перспективу прилюдного повішання, а також страждання, які відчувають батько («голова йому за одну ніч молоком взялася» (Кониський, 1899, с. 132)) й тітка, що вимушено стала монахинєю (тобто заховавшись від пересудів), письменник констатує: Домаха померла. Можна припустити, що дівчина все ж таки вкоротила собі віку, щоб не погіршувати й так незавидний стан рідних.

Сучасні філософи права наголошують, що у «культурі, де належність до певної групи означає більше, ніж збереження індивідуальності, значною є ймовірність того, що саме сором відіграє роль конститутивного механізму соціального контролю. Як наслідок, у людини формується звичка співвідносити свої дії з очікуваннями і моральними оцінками оточуючих» (Савчук, 2014, с. 442). У цьому контексті не випадково сором за перелюб і появу незаконно народженої дитини в основі рішення батьків Катерини вигнати її не тільки з дому, а й рідного села («Катерина» Т. Шевченка). Тож реакція тітки на передчасну смерть Домахи зрозуміла, вона не сприймає її як трагедію, а як боже милосердя: «Не допустив Господь <...>, не дав катним рукам поганити дівочого тіла» (Кониський, 1899, с. 132).

Зневажені почуття та егоцентризм стають причиною подвійного вбивства в оповіданні «Пастух Кузьма Шило». Ніби намагаючись показати цілковиту абсурдність цього тяжкого злочину, О. Кониський докладно змалював образ його виконавця – сільського парубка Кузьми, що зростав у любові й повазі, вирізнявся красою: «чорноволосий, смуглолиций, очі чорні, ясні, як зорі, м'які, мов світло повновидого місяця на темно-синьому небі; під видимою українською неповоротливістю кипіла сила молодої жвавості», талантами: «чудно він якось співав; <...> вплив його голосу, вираз його зовсім не такий, як у всіх» (Кониський, 1903, с. 259), шляхетною натурою, адже він єдиний, ризикуючи здоров'ям і життям, врятував із пожежі дитину, в результаті чого сам став калікою. Кузьма вражений відмовою Надії вийти на нього, іде на могилу названої матері, де, очевидно, й задумує вбивство, про що свідчить його виснажений фізичний і душевний стан: «як я знемігся і не здужаю встати, і чого воно так силу в мене відібрало» (Кониський, 1903, с. 268). Тож Кузьма, на відміну від інших персонажів-переступників у творах Кониського, спланував убивство й холоднокровно скоїв його, однак письменник усе ж таки зауважив і певний фатум, адже йому «теж не сиділося щось дома в той вечір, щось його

тягло з дому» (Кониський, 1903, с. 269). Власне, егоцентричність Кузьми цілковито заміщує процеси саморефлексії і відповідно усвідомлення своєї вини й необхідності каяття, тож самовбивство для такої натури стає своєрідним порятунком від подальшого суспільного й правового осуду й спокути.

Егоїзм, глибокі й зневажені почуття, безпам'ятство, небажання визнавати численні гріхи і відповідно зредуковані процеси каяття – це комплекс проблем, які Кониський підсвітив в оповіданні з промовистою назвою «Іван непом'ящий родства». Михайло Сурмач – головний персонаж твору – через шалене кохання до легковажної Кавунівни байдикує, витрачає чималий родинний спадок, чим доводить до передчасної смерті батька і при цьому не відчуває жодних докорів сумління. Його моральна сліпота і сильні почуття до Кавунівни, що межують із абсурдністю, стають причиною наступних і більш тяжких злочинів – убивство зрадливої дружини, її коханця та їхньої дитини. Опинившись на лаві підсудних, Сурмач як егоїстична натура не може визнати своєї провини, процес каяття він заміщує пошуком винуватця свого катастрофічного становища. Ясна річ, що у цьому випадку не йдеться про саморефлексію чи інші процеси аналізу, адже, на переконання персонажа, причина всіх його нещасть – батькова скупість.

Багаторічне ув'язнення нарешті хоч і зумовлює усвідомлення глибини морального падіння і гріховодства, однак не каяття. Щиросердна розмова зі своїм адвокатом, а не зі священником, як можна було сподіватися у такій ситуації, якраз і є свідченням того, що навіть кількарічне перебування у тюрмі не інтенсифікувало каяття. Зовсім очевидно, що в цьому випадку не йдеться про порятунок душі, адже герой, усвідомивши глибину свого морального падіння, абсолютно неможливим вважає каяття і спокуту. Його зізнання на смертному одрі має радше виховну мету – щоб нагадати іншим важливість християнської заповіді – шануй батька і матір свою. Свого часу Ю. Федькович вбачав у сильних почуттях деструктивний складник, так і О. Кониський у цьому та низці інших творів схилився до аналогічної думки.

Оскільки каяття і спокута зумовлені роботою совісті і спрямовані на виправлення вчиненого, то ці процеси відбуваються послідовно й усвідомлено, а самі герої карають себе жорстокіше, ніж цього можна було б сподіватись у правовій площині. У творах «Драма в тюрмі», «Чи злочинець, чи недужий» тяжкість переступу героїв різна, однак спільним для них є суворий суддя – совість. Підстреливши арештанта-втікача, вартовий Бебех одразу рефлексує на тему своєї провини, шукає виправдання своєму вчинкові, хоча він як охоронець у тюрмі, тільки виконав відповідний припис: «Ні, я в серце не цілився, я цілив в ноги; а рушниця паскудна, взяла гору й довела мене до гріха» (Кониський, 1903, с. 156). Усвідомлення гріха змушує героя оповідання каятись і спокутувати свій гріх через молитву: «Бебех побожно перехрестився, вдарив перед мерцем три земних поклони і якось тужливо простогнав: прости мене, я не хотів твоєї смерті, не моя воля! Господи прости його і упокой його душу...» (Кониський, 1903, с. 157). Однак мить упізнання у загиблому свого батька запускає реактивну реакцію аутоагресії. Кониський докладно змалював всю гаму почуттів, які відображаються на обличчі і в руках вартового: «жах покриває [обличчя] хмарою», «потім він похитнувся і швидше вхопився за стіл», «твар йому полотніла», «погляд став боязким», «несамовито скрикнув – Батько!», «онимів, язик йому одняло» (Кониський, 1903, с. 157). Похоронивши батька і встановивши на його могилі хрест, вартовий Бебех вчиняє самовбивство, бо не бачить резону подальшого свого існування, безперечно, сповненого страждань і каяття, адже його батько став вимушеним злочинцем, намагаючись прогодувати синову родину.

У системі самосвідомості саме совісті відведено основоположну роль, яка поряд із соромом виконує функції контролю та критичного осмислення моральних настанов (Малахов, 2001, с. 229). Глибоке відчуття сорому через перспективу публічного покарання різкими за несплату подушного за давно померлих родичів штовхає чесного, працьовитого і колись заможного селянина Петра Шелеста з оповідання «Чи злочинець, чи недужий» вчинити перший злочин – крадіжку трьох мішків борошна.

Усвідомлення того, що ніколи нікому не заподіяв зла, навпаки, стоїчно долав труднощі, натомість доведеться зазнати чималого морального і фізичного приниження перед усією громадою, дуже страхає Петра і пригнічує його дружину: «Та краще на осіку, на гіллю, краще у лотоки, під землю, ніж під хлосту» (Кониський, 1885, с. 38). Такі переживання, з одного боку, є чисто внутрішньою емоцією родини Шелестів, а з другого, – це десятки зневажливо-глузливих поглядів односельців, які байдуже спостерігають за драмою у цій родині. Почуття сорому героїв через публічне покарання не перебільшене, Кониський у цьому й інших творах, власне, акцентує на недієвості такого кроку, адже публічне приниження особистості тільки поглиблює конфлікт і не сприяє його вирішенню. Письменник був противником будь-яких публічних тілесних покарань, вважаючи, що присоромлена таким чином людина готова вчинити ще більше зло. Сучасні філософи слушно переконують, що «у почутті морального сорому ми наче вбираємо у своє єство погляд “іншого”, бачимо себе очима інших людей і з їхньої позиції» (Малахов, 2001, с. 246).

Кониський змалював весь діапазон фізичних і психологічних страждань Петра Шелеста, коли той зважився на крадіжку і під час пограбування: «Руки затрусилися! З рук у нього випав ключ. Холод пробіг по тілу.

Шелест кілька хвилин простояв наче вкопаний. – “Непривичне діло!” – подумав він <...> В одно вухо наче йому хто шептав: “схаменись! Плюсь, перехрестись! Да вертайся додому”. А в другому чулося: “а хлоста! Забув про хлосту? Кінчай, коли почав!”» (Кониський, 1885, с. 39).

Після згаданого пограбування на зміну сорому приходить відчуття страху, що як моральна санкція зумовлює глибокі переживання, які підсилюються через звичайний церковний дзвін: «глянув вгору: погляд його впав на золоті хрести Братського монастиря. Шелест швидше спустив очі в землю.

– Господи, прости мене! Прости мене окаянного і помилуй! – молився Петро, не зводячи вгору очей, наче боявся, щоб вони не зустрілися з очима всевидячого Бога» (Кониський, 1885, с. 39).

Процес каяття, як бачимо, відбувається у релігійному контексті, через тиху молитву й прохання прощення у Бога, до якого відчуває страх. Як християнин і порядна людина Шелест усвідомлює вчинене зло і наслідки свого вчинку, не шукає собі виправдання, а намагається якомога швидше позбутися вкраденого. Маючи можливість виторгувати більше, він бере саме стільки, щоб заплатити податок. Тобто не задумується над фінансовою вигодою, бо усвідомлює, що крадіжка – це гріх. Очевидно, душевні страждання Петра, і зокрема страх навіть випадкового викриття, стали б пересторогою від подальшого гріхопадіння. Однак на виїзді із міста Петрові довелося стати свідком повішання трьох осіб. І тут знову Кониський повертається до думки, що публічність покарання є аморальною, вона не дає жодного виховного ефекту, навпаки, більшість глядачів сприймають її як забаву! Саме як театральну постановку сприйняв її і Петро Шелест, але справжність події запустила наступну реактивну дію. Страх розкриття крадіжки тільки наростав, він забув про гроші за подушне, бо в голові циркулювала тільки одна думка: «Отак дожився! <...> з заможного господаря та в злодія пошився. <...> А сина мого що жде? Що з нього буде?» (Кониський, 1885, с. 50).

Загибель нещасної коняки, яку він загнав, втікаючи від страшного видовища страти, переляканий і зморений докорами сумління, герой сприйняв уже як божу відплату, як доказ того, що попри каяття і молитви Бог не прощає йому. У такому стані Петро зважується на ще більший злочин – дітовбивство: «Нічим, нічим не можна допомогти тобі. Один Господь допоможе! Там на небі нема для таких неповинних душ ні скорби, ні печалі, а тут що? З голоду, з холоду погибнеш, або під різками. Ні, не попусти се! Во віки віків не попусти, на те я батько, щоб доглядати своїх дітей!» (Кониський, 1885, с. 50). Такі глибокі душевні переживання, докори сумління вже самі по собі є важчою спокутою, ніж сам судовий вирок.

Як бачимо, кожен наступний крок цього персонажа тільки побільшує зло. Проте в цьому оповіданні, як і в інших творах Кониського, злочин уможливується ще й тому, що сільська громада мовчки погоджується із наявною ситуацією. Таким чином, прозаїк ніби покладає частину відповідальності за майбутні злочини і на громаду. Аналогічне ставлення і до судовиків, які не захотіли взяти до уваги пом'якшувальні обставини та стан афекту підсудного, конвойний же теж вчиняє злочин, адже безсоромно краде в засудженого Петра виторгувані гроші, через які він став убивцею своєї дитини. Тобто вирок Петрові – це й вирок тогочасному суспільству і громаді, бо, як зауважив один з учасників судового процесу, Феміда не тільки із зав'язаними очима, вона ще й глуха.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У своїх прозових творах О. Кониський порушив важливі морально-етичні проблеми провини й каяття, які передбачають складні морально-психологічні процеси: визнання вини, намагання вимолити прощення, полегшити свої душевні страждання. Зазвичай після каяття людина може докорінно змінити свою поведінку, свою систему оцінок і суджень, і повернутись до нормального життя. Однак герої оповідань Кониського навіть після каяття не можуть знайти точку опори, щоб просто жити, хтось, як вартовий Бебех, обирає самовбивство, а от Михайло Сурмач чи священник Зосим не можуть перейти від спокутування до умовного блаженства, вони поступово згасають психологічно й фізично.

Перспективним бачиться дослідження з виявлення зазначених мотивів у великій прозі О. Кониського, як і в зіставному аспекті, зокрема образу деградованої особи, яка теж не визнає своєї вини, наприклад, в оповіданні цього ж «Сікутор» і «Persona grata» М. Коцюбинського, як і тему дітовбивства в класичній українській літературі.

Бібліографічний список

- Бойко, Н., 2011. «Таких діячів надто потрібно на світанні національного життя» (Літературна спадщина Олександра Кониського). *Слово і Час*, 11, с. 71–80.
- Бойко, Н., 2015. Проза другої половини XIX ст. крізь призму національну. *Слово і Час*, 1, С. 72–83.
- Бойко, Н., 2019. О. Барвінський та О. Кониський: до історії співпраці. *Слово і Час*, 6, с. 85–94. DOI: <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.06.85-94>
- Бойко, Н., 2020. Іронічність як відчуття дійсності (на прикладі малої прози О. Кониського). *Синопис: текст, контекст, медіа*, 26(4). DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2020.4.2>
- Бойко, Н., 2021. О. Кониський в рецепції І. Франка: процеси зближення, відштовхування і меморіалізації. *Синопис: текст, контекст, медіа*, 27(4). DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2021.4.5>
- Бурлака, Г., 2011. Роль О. Кониського у переїзді М. Грушевського до Львова. *Слово і Час*, 11, с. 80–83.
- Заблудський, В., 2002. Спокута. В: В. І. Шинкарук (ред.). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис. С. 605.
- Камишова, Т., 2008. *Етико-естетичний ідеал у творах О. Кониського*. Кандидат наук. Автореферат. Київ.
- Кониський, О. Я., 1885. Чи злочинець, чи недужий. *Зоря*, 3–5.
- Кониський, О. Я., 1899. *Твори*. Одеса: Типографія Е. І. Фесенко. Т. 2.
- Кониський, О. Я., 1903. *Твори*. Одеса: Типографія Е. І. Фесенко. Т. 4.
- Малахов, В., 2001. *Етика*. Київ: Либідь.
- Матвеева, Т., 2017. *Романний дискурс української літератури другої половини XIX століття як метатекст: модель світу, жанрові трансформації*. Кандидат наук. Автореферат. Харків.
- Нестеренко, В., 2002. Вина. В: В. І. Шинкарук (ред.). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис. С. 81.
- Ожоган, Л., 1990. *Проза Александра Конисского в контексте идейно-художественных*

исканий украинской литературы второй половины XIX столетия. Кандидат наук. Автореферат. Киев.

- Савчук, С., 2014. Культура вини. *Філософія права і загальна теорія права*, 1–2, с. 442–451.
Скоробогатько, Н., 1996. *Олександр Кониський на тлі своєї доби (Життя. Діяльність. Творчість)*. Кандидат наук. Автореферат. Київ.
Хропко, П., 2000. Речник національної ідеї. *Дивослово*. 8.

References

- Boiko, N., 2011. «Takykh diiachiv nadto potribno na svitanni natsionalnoho zhyttia» (Literaturna spadshchyna Oleksandra Konyskoho) ["Such figures are badly needed at the dawn of national life" (Literary heritage of Oleksandr Konyskyi)]. *Slovo i Chas*, 11, p. 71–80.
- Boiko, N., 2015. Proza druhoi polovyny XIX st. kriz pryzmu natsionalnu [Prose of the second half of the 19th century through a national prism]. *Slovo i Chas*, 1, p. 72–83.
- Boiko, N., 2019. O. Barvynskyi ta O. Konyskyi: do istorii spivpratsi [O. Barvynskyi and O. Konyskyi: to the history of cooperation]. *Slovo i Chas*, 6, p. 85–94.
- Boiko, N., 2020. Ironichnist yak vidchuttia diisnosti (na prykladi maloi prozy O. Konyskoho). [Irony as a sense of reality (on the example of O. Konyskyi's short prose)]. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, 26(4). DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2020.4.2>
- Boiko, N., 2021. O. Konyskyi v retseptsii I. Franka: protsesy zblyzhennia, vidshtovkhuвання i memorializatsii [O. Konyskyi in the reception of I. Franko: processes of rapprochement, repulsion and memorialization]. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, 27(4). DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2021.4.5>
- Burlaka, H., 2011. Rol O. Konyskoho u pereizdi M. Hrushevskoho do Lvova [The role of O. Konyskyi in M. Hrushevskyi's move to Lviv]. *Slovo i Chas*, 11, p. 80–83.
- Kamyshova, T., 2008. *Etyko-estetychnyi ideal u tvorakh O. Konyskoho*. [The ethical and aesthetic ideal in the works of O. Konyskyi]. Kandydat nauk. Avtoreferat. Kyiv.
- Khropko, P., 2000. Rechnyk natsionalnoi idei. [Spokesman of the national idea.]. *Dyvoslovo*, 8.
- Konyskyi, O. Ya., 1885. Chy zlochynets, chy neduzhyi. [Either a criminal or a sick person.]. *Zoria*. 3–5.
- Konyskyi, O. Ya., 1899. *Tvory* [Literary works]. Odesa: Typohrafiia E. I. Fesenko. T. 2 (in Ukrainian).
- Konyskyi, O. Ya., 1903. *Tvory* [Literary works]. Odesa: Typohrafiia E. I. Fesenko. T. 4 (in Ukrainian).
- Malakhov, V., 2001. *Etyka*. [Ethics]. Kyiv: Lybid (in Ukrainian).
- Matveieva, T., 2017. *Romanni dyskurs ukraïnskoï literatury druhoi polovyny XIX stolittia yak metatekst: model svitu, zhanrovi transformatsii*. [Novel discourse of Ukrainian literature of the second half of the 19th century as a metatext: a model of the world, genre transformations.]. Kandydat nauk. Avtoreferat. Kharkiv (in Ukrainian).
- Nesterenko, V., 2002. Vyna. [Fault]. In: V. I. Shynkaruk (ed.). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. Kyiv: Abrys. p. 81 (in Ukrainian).
- Ozhohan, L., 1990. *Proza Aleksandra Konisskogo v kontekste idejno-hudozhestvennyh iskanij ukraïnskoï literatury vtoroj polovyny XIX stoletiya*. [Prose of Alexander Konyskyi in the context of ideological and artistic searches of Ukrainian literature of the second half of the 19th century.]. Kandydat nauk. Avtoreferat. Kiev (in Russian).
- Savchuk, S., 2014. Kultura vyny [Culture of guilt]. *Filosofii prava i zahalna teoriia prava*, 1–2, p. 442–451 (in Ukrainian).
- Skorobohatko, N., 1996. Oleksandr Konyskyi na tli svoiei doby (Zhyttia. Diialnist. Tvorchist). [Oleksandr Konyskyi against the background of his time (Life. Activity. Literary works.]. Kandydat nauk. Avtoreferat. Kyiv (in Ukrainian).
- Zablodskyi, V., 2002. Spokuta. [Atonement]. In: V. I. Shynkaruk (ed.). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. Kyiv: Abrys, p. 605 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 23.03.2023.

N. Boiko

MOTIVES OF GUILT AND REMORSE IN PROSE OF OLEKSANDR KONYSKYI

In this article, considering the prose works of Oleksandr Konyskiy, an attempt is made to analyze such moral and ethical concepts as guilt and remorse. The writer's efforts to trace the protagonist's destiny, who unexpectedly becomes a criminal even for himself, is obvious.

So, on the one hand, Konyskiy emphasizes that the illegal acts were not committed by a person with a genetically deviant pattern of behavior, but by a normal person, whose circumstances led to despair and eventually to cross all limits, but on the other hand, the writer claims that even an accidental murder can cause the protagonist's deep suffering, awareness of his guilt and sinfulness caused by repentance and self-condemnation.

The research is relevant in terms of the aspect of the specified moral and ethical categories. The object of the study, mentioned in the above works by Konyskiy, for one or another reason is not under the notice of literary critics.

The purpose of the article is to trace how Konyskiy presented the motives of guilt and remorse and how they correlate with the modern collectivist and legal culture. Biographical, historical-literary, and hermeneutic research methods are used to achieve the purpose.

Tasks: to analyze the prose of O. Konyskiy and to identify a problem-thematic group of works, in which wrongdoing is discussed; meaningful categories of guilt and remorse in specific historical and social conditions; find out the attitude of the writer-lawyer to the protagonist who commits a crime, and reveal how his actions related to the social and legal culture of that times.

In his prose works, O. Konyskiy violated important moral and ethical problems, his sins were remorseful, which entailed complex moral and psychological processes: recognition of guilt, efforts to ask for forgiveness and to ease his spiritual suffering. Usually, after remorse a person can fundamentally change his behavior, his system of evaluations and judgments, and return to a normal life. However, the heroes of Konyskiy stories, even after repentance, cannot find a point of support to simply live, someone like Bebeh, a guard, who chooses suicide, and Myhailo Surmach or the priest Zosym cannot turn on redemption to mental bliss, and they gradually fade away psychologically and physically.

A promising study is the identification of the mentioned motives in the great prose of O. Konyskiy, both in a comparative aspect, in particular, the image of a degraded person who also does not admit his guilt, for example, in the story "Sikutor" and "Persona grata" by M. Kotsiubynskyi, as well as the topic for infanticide of the classical Ukrainian literature

Keywords: *short story, character, protagonist, antagonist, fear, guilt, sin, remorse, death.*